

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ทัศนคติและพฤติกรรมกามีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ กับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมกามีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชนในกรุงเทพมหานคร รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะประชากรกับตัวแปรดังกล่าว โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
3. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ
4. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้
5. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
6. แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม
7. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม
8. ทฤษฎีการสื่อสารนวัตกรม

1. แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร

การติดต่อสื่อสารมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ เฮิร์เบิร์ต เอ ไชมอน (Simon, 1960 : 154) กล่าวว่า ถ้าองค์การหรือสังคมขาดการติดต่อสื่อสารก็อยู่ไม่ได้ เนื่องจากการติดต่อสื่อสารเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจระหว่างบุคคล องค์การหรือสังคม จึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อ หรือส่งข่าวสาร คือ

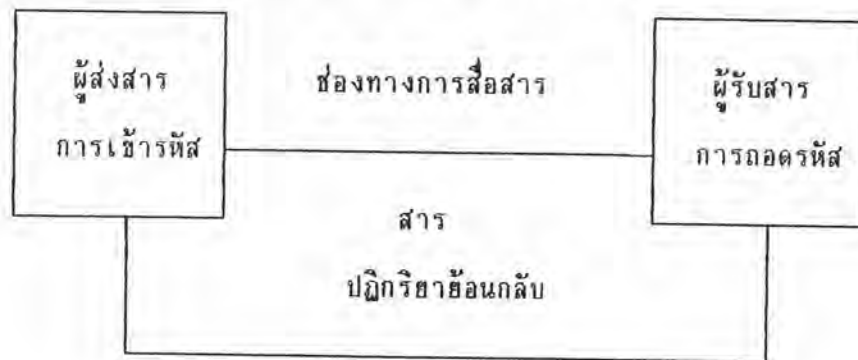
1. ปัจจัยเกี่ยวกับการเชือถือหรือรับรู้ (COGNITIVE MATERIAL) ได้แก่ เรื่องราวต่าง ๆ (INFORMATION) ข้อเท็จจริง (FACTS) หรือปัญหาต่าง ๆ

2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับการจูงใจและอารมณ์ (MOTIVATIONAL AND EMOTIONAL MATERIAL) ได้แก่ บรรยากาศที่เกี่ยวกับอารมณ์ ทัศนคติ และปฏิกิริยา ความจงรักภักดี หรือทำที่เป็นศัตรู ความรู้สึกนับสนุน หรือไม่เห็นด้วย และ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ต้องการ (Likert, 1961 : 40)

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อหรือส่งข่าวนั้น จะมีผลกระทบต่อตัวบุคคลและต่อการรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ อยู่เป็นอันดับแรก

เอเวอร์เรทท์ เอ็ม โรเจอร์ส (Rogers, 1973 : 43) กล่าวว่ากระบวนการสื่อสาร คือ กระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของผู้รับสาร

แบบจำลองของกระบวนการสื่อสารตามแนวความคิดของโรเจอร์ส

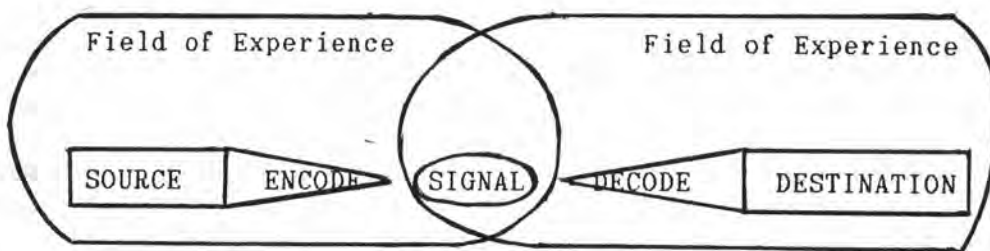
วิลเบอร์ ชนรมม์ (Schramm, 1955 : 4-6) ได้อธิบายกระบวนการการสื่อสารไว้ในรูปแบบของแบบจำลอง 2 แบบที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

แบบที่ 1

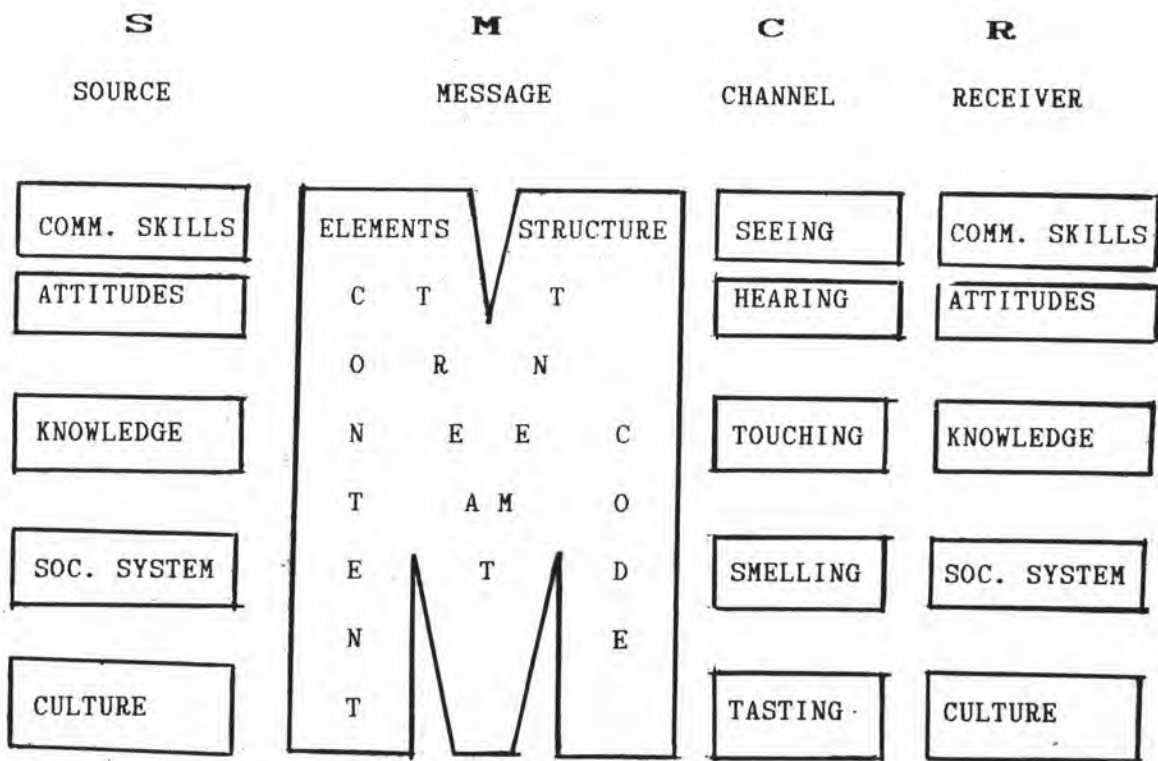
องค์ประกอบในแบบที่ 1 นี้ประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (source) เข้ารหัส (encoder) สัญญาณ (signal) ผู้ถอดรหัส (decoder) และผู้รับสาร (destination) ในการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) ผู้ส่งสารและผู้เข้ารหัสสามารถรวมอยู่ในตัวคน ๆ เดียวกันได้ ในขณะที่ผู้ถอดรหัสและผู้รับสารก็สามารถรวมอยู่ในตัวอีกคนหนึ่งได้เช่นกัน ส่วนสัญญาณก็คือภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร

แบบที่ 2

ชแรมม์ อธิบายต่อไปว่าในการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน นั้น ผู้ส่งสาร (source) จะสามารถเข้ารหัส (encoder) เพื่อที่จะทำการส่งสารได้เท่าที่ประสบการณ์ (experience) ที่ตนเองพึงมีเท่านั้น ในทำนองเดียวกันผู้รับสาร (destination) ก็สามารถถอดรหัส (decoder) เพื่อที่จะทำความเข้าใจกับสารที่ได้รับเท่าที่ประสบการณ์ (experience) ที่ตนเองมีอยู่เท่านั้นเช่นกัน

แบบจำลอง แบบที่ 4 เป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการติดต่อสื่อสารโดยแบบจำลองของเบอร์โล (Berlo, 1960 : 72)

แบบจำลองนี้อธิบายว่าแหล่งสารหรือผู้ส่งสารจะต้องมีลักษณะ 4 ประการ ดังนี้ คือ

1. ทักษะหรือความชำนาญในการสื่อสาร คือ ทักษะในการพูด การเขียน อันเป็นทักษะในการเข้ารหัสของผู้ส่งสารและทักษะในการอ่าน การฟังอันเป็นทักษะในการถอดรหัสของผู้รับสาร
- 2.ทัศนคติของผู้ส่งสาร ซึ่งจะมีผลต่อการสื่อสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วย ทัศนคติจึงหมายถึงทัศนคติของผู้ส่งสารเอง และทัศนคติที่มีต่อสารที่ส่งและทัศนคติที่มีต่อผู้รับสาร
3. ระดับความรู้ ซึ่งจะมีผลต่อสารและพฤติกรรมของผู้ส่งสารด้วยนั่นคือ ผู้ส่งสารจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสารที่จะส่งนั้นอย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง เสียก่อน
4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะมีผลต่อการแปลหรือตีความของผู้รับสาร การที่คนเรามาจากสังคมต่างกันหรือภูมิหลังวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมจะตีความสารที่เขาได้รับมาแตกต่างกันไปด้วย ตามระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เขาเป็นอยู่ ฉะนั้นในการติดต่อสื่อสารจึงต้องระมัดระวังไว้ให้ดีด้วย มิฉะนั้น การสื่อสารก็อาจจะล้มเหลวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารที่ต่าง

วัฒนธรรมกัน (Berlo, 1960 : 41-50)

✓ กระบวนการสื่อสารจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ส่งสาร แปลงเนื้อหาของสารให้เป็นรหัส (encode) คือ การแปลงข่าวสาร ความคิดเห็น ทศนคติ หรือความรู้สึกใด ๆ ให้อยู่ในลักษณะที่สามารถถ่ายทอดไปยังผู้อื่นได้ แล้วส่งเนื้อหาที่แปลงนั้นออกไปสู่ผู้รับโดยผ่านช่องทางทางการสื่อสาร กระบวนการสื่อสารสมบูรณ์เมื่อเนื้อหาที่ส่งเป็นรหัสไปสู่ผู้รับนั้นได้ถูกถอดออก (decode) และผู้รับสารได้รับรู้เนื้อหาที่ส่งไปนั้น แต่การที่จะตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการหรือไม่ก็แล้วแต่ประสบการณ์เดิมของผู้รับสาร (field of experience) ในกระบวนการสื่อสาร ปฏิกริยาย้อนกลับ (feedback) เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสารของผู้ส่งสาร ซึ่งสามารถนำมาพิจารณาว่า การสื่อสารบรรลุผลสำเร็จหรือไม่ ✓

ลักษณะการสื่อสารของมนุษย์

ลักษณะสำคัญของการสื่อสารจะช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติการสื่อสารของมนุษย์และจะช่วยให้มีการปรับปรุงกลวิธีการสื่อสารอันจะยังผลให้บรรลุวัตถุประสงค์มากยิ่งขึ้น (มสช., 2532 : 11-14)

1. การสื่อสารเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงมีความจำเป็นต้องสื่อสาร และแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการสื่อสารตลอดเวลา
2. การสื่อสารเป็นกระบวนการถ่ายทอดที่มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา การสื่อสารไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีจุดสิ้นสุด ไม่มีการหยุดนิ่ง แต่มีการโต้ตอบกลับไปกลับมาระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารตลอดเวลา
3. การสื่อสารเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้รับสารแต่ละบุคคล และแต่ละคนมีความแตกต่างกัน เนื่องจากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน แม้ว่าจะรับรู้ในสิ่งเดียวกัน ก็อาจตอบสนองแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้ส่งสารจะต้องพยายามให้ดีที่สุดในการส่งสารให้ผู้รับสารเข้าใจ
4. การสื่อสารเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นตามลำดับ การที่คนเรารับรู้สิ่งใดก็ตาม ระบบประสาทของการรับรู้จะส่งสิ่งที่ได้รับรู้ไปยังสมอง และเกิดการตีความผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่เดิม ต่อจากนั้นก็ถ่ายทอดต่อไปตามความประสงค์
5. การสื่อสารเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมที่วุ่นวาย ได้แก่

สภาพแวดล้อมทั่วไป เช่น สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สภาพแวดล้อมเฉพาะ หมายถึง ส่วนประกอบต่าง ๆ รอบตัวผู้ทำการสื่อสาร เช่น วัตถุประสงค์ต่าง ๆ หรือสภาพแวดล้อมภายในตัวของผู้สื่อสาร เช่น อารมณ์ ความรู้สึก ฯลฯ

6. การสื่อสารเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึคนึกคิดทัศนคติ ฯลฯ การสื่อสาร คือ การสร้างอิทธิพลเหนือผู้ที่เราสื่อสารด้วยนั่นเอง

การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกคน เพราะการสื่อสารสามารถทำให้คนเราเข้าใจกัน อยู่ร่วมกันได้ สามารถช่วยกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายได้ โดยทั่วไปแล้ว การสื่อสารของมนุษย์มีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร

การสื่อสารมีความสำคัญต่อคนทุกคน เพราะทำให้คนสามารถช่วยกันทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุเป้าหมาย โดยทั่วไปแล้วการสื่อสารของมนุษย์มีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งเสมอ วัตถุประสงค์นั้นอาจเห็นหรือรู้ตัวอย่างชัดเจน หรือโดยไม่รู้ตัว อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปการสื่อสารมีวัตถุประสงค์เพื่อ (มสธ., 2532 : 7)

1. บอกกล่าวให้ความรู้ ให้ข้อมูลข่าวสาร
2. ให้ความบันเทิง เพลิดเพลินใจ
3. ให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกทางใดทางหนึ่ง เช่น กลัว โกรธ ฯลฯ
4. วัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น เพื่อให้เกิดการคิดค้น เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ ฯลฯ

ถ้าหากจะพิจารณาองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสาร ก็จะได้เห็นว่า ช่องทาง (channel) มีความสำคัญที่เป็นตัวกำหนดว่า ช่องทางการสื่อสารประเภทใด ที่ผู้ส่งสารจะใช้ เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมตามที่ต้องการได้นั้นก็หมายถึง ความสำเร็จของการสื่อสารนั่นเอง

ช่องทางการสื่อสารอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การสื่อสารมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคล

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และสื่อบุคคล

1. การสื่อสารมวลชน (mass communication)

เป็นกระบวนการถ่ายทอดข่าวสารจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสู่มวลชนที่มีจำนวนมาก แต่อยู่อย่างกระจัดกระจายให้ได้รับข่าวสารนั้นพร้อม ๆ กัน โดยถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ (จุมพล รอดคำดี, 2527 : 62)

ความหมายของสื่อมวลชน

ปรมะ สตะเวทิน ให้ความหมายของคำว่า "สื่อมวลชน" ว่า หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารออกไปสู่ผู้รับสารที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว ในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ (ปรมะ สตะเวทิน, 2529 : 26-29)

ชวรัตน์ เชิดชัย อธิบายเพิ่มเติมว่า สื่อมวลชน (mass media) เป็นสถาบันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเผยแพร่ข่าวสารไปสู่มวลชนตลอดอาณาบริเวณอันกว้างใหญ่ ในเวลาใดเดียวกันหรือในเวลาเดียวกัน โดยวิธีการสื่อสาร (ชวรัตน์ เชิดชัย, 2527 : 27)

คุณลักษณะของสื่อมวลชน

มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึง คุณลักษณะของสื่อมวลชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. สามารถเข้าถึงผู้รับ หรือ กลุ่มเป้าหมายจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว
2. สามารถให้ความรู้และข่าวสารได้ดี
3. สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนาได้

แฮโรลด์ ดี ลาสเวลล์ (Lasswell, 1948 : 37-51) ได้กล่าวถึงหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

1. แสวงหาและเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
2. ประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคม หมายถึง แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นข่าว ทำการวิเคราะห์และเสนอแนะว่าควรทำอย่างไรเกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ

3. ถ่ายทอดมรดกทางสังคม หมายถึง เผยแพร่ความรู้ ค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคมแก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เพื่อให้วิถีทางการและวัฒนธรรมของสังคมคงอยู่ วิลเบอร์ ชรามม์ (Schramm, 1964 : 37-51) และ ชาร์ลส์ อาร์ ไรท์ (Wright, 1975 : 9) ได้เพิ่มเติมหน้าที่ประการที่ 4 ของสื่อมวลชน คือ

4. ให้ความบันเทิง หมายถึง เผยแพร่การแสดงดนตรี และศิลปะเพื่อสร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้รับสาร

เกษม ศิริสัมพันธ์ (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2508 : 70-72) ได้สรุปหน้าที่สำคัญของสื่อมวลชน ดังนี้

1. หน้าที่ในการเสนอข่าวสารข้อเท็จจริง และเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้สมาชิกในสังคมทราบ
2. หน้าที่ในการเสนอความคิดเห็นต่อปัญหาหนึ่งปัญหาใด ซึ่งมีผลกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ถือว่าเป็นผู้นำทางความคิดเห็นของมวลชน
3. หน้าที่ในการให้ความบันเทิงแก่มวลชน
4. หน้าที่ในการเป็นครูผู้แนะนำสิ่งอันเป็นประโยชน์แก่สมาชิกของสังคม

ไมเคิล รัช และ ฟิลิป เอทอฟ (Rush and Athoff, 1971 : 16) ศึกษาพบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากในการให้ความรู้ ความเข้าใจ ค่านิยม ความเชื่อทัศนคติ ซึ่งมีผลต่อการสั่งสมประสบการณ์ และพัฒนาบุคลิกภาพ และมีบทบาทในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการเรียนรู้แก่บุคคล

โรเจอร์ส และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker, 1971 : 145) กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นแหล่งข่าวซึ่งอาจเป็นบุคคลเดียวหรือมากกว่านั้น สามารถนำข่าวสารไปยังผู้รับสารได้จำนวนมากอย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งเปลี่ยนทัศนคติที่บุคคลมีอยู่ได้

อิทธิพลของสื่อมวลชน

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Klapper อ้างใน ปรมะ สตะเวทิน, 2533 : 142) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนไว้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนนั้น ไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่เป็นอิทธิพลโดยอ้อม เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่กันอิทธิพลของสื่อมวลชน ปัจจัยดังกล่าวได้แก่

- ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (predispositions) ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยมและมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างไรอย่างหนึ่งอยู่ก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการคบหาสมาคมกับคนอื่น และสถาบันสังคมที่ตนเป็นสมาชิก เมื่อบุคคลนั้นสัมผัสกับสื่อมวลชน ก็จะนำเอาทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเหล่านั้นคิดตัวมาด้วย
- การเลือกของผู้รับสาร (selective process) ประชาชนจะเลือกรับ สารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตน และจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้อง หรือที่ขัดแย้งกับความคิดเห็น และความสนใจของตน ประชาชนจะตีความสารตามความเชื่อค่านิยมที่มีอยู่เดิม และจะเลือกจดจำเฉพาะสิ่งที่สนับสนุน ความคิดเห็นและความเชื่อของตน
- อิทธิพลของบุคคล (personal influence) ข่าวสารจากสื่อมวลชนอาจไม่ได้ไปถึงประชาชนทั่วไปทันที แต่จะผ่านสื่อบุคคลก่อน และสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นมักสอดแทรกความรู้สึกรักนึกคิดของตนเข้าไปด้วย
- ลักษณะของธุรกิจด้านสื่อมวลชน (economic aspects) ในสังคมเสรีนิยม ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้นสื่อมวลชนสามารถแข่งขันกันโดยเสรี ต่างฝ่ายต่างเสนอความคิดเห็นและค่านิยมที่ต่างกันไป และประชาชนก็มีเสรีภาพในการที่จะเลือกเชื่อถือความคิดเห็นใดก็ได้

2. อิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อประชาชนเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น คือ สื่อมวลชนจะสนับสนุนทัศนคติ ทัศนคติ ค่านิยม ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มนั้นพฤติกรรมของประชาชนใหม่ ความเข้มแข็งและพร้อมที่จะแสดงให้ปรากฏออกมา เมื่อมีแรงจูงใจเพียงพอหรือเมื่อมีโอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงประชาชนได้เช่นกัน จะเกิดขึ้นต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว หากสื่อมวลชนสามารถเสนอสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาก็จะเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมได้ สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่เป็นเพียงผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเท่านั้น

4. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้เกิดแก่ประชาชนได้ ในกรณีที่บุคคลนั้น ๆ ไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน ทัศนคติและค่านิยมใหม่นี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลผู้นั้นรับสารที่เสนอเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลในลักษณะสะสม มิใช่อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลได้ทันทีทันใด หรือในระยะเวลายาวนาน

เมลวิน แอล เดอเฟลอร์ (Defleur, 1970) ให้นิยามพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลไว้ 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล กล่าวคือ โครงสร้างทางบุคลิกภาพส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดแบบการรับรู้ หรือการเรียนรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและข่าวสารต่าง ๆ ที่แตกต่างกันตามทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลในแง่สร้างการเรียนรู้ หรือ การย้ายในสิ่งที่เขาารู้อยู่แล้ว

2. ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม กล่าวว่า บุคคลในกลุ่มเดียวกันย่อมจะเปิดรับข่าวสารและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อเนื้อหาของข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ เนื่องจากความใกล้ชิดสนิทสนมผูกพันของกลุ่ม ฉะนั้นสื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนเหล่านี้ ก็ต่อเมื่อส่งมาในลักษณะที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของกลุ่ม

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อการสื่อสาร นักสังคมวิทยาชนบท เชื่อว่า เครือญาติของชาวนามีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจยอมรับ หรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และชาวชนบทมีความผูกพันกันทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นกับเพื่อนบ้าน ผู้นำความคิดเห็นในสังคมมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ข่าวสาร และการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ในกรณีเช่นนี้สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อคนได้ในลักษณะทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน (The Two-step Flow Theory) ซึ่งต้องอาศัยอิทธิพลของสื่อบุคคลเข้าร่วมด้วย

4. ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับบรรทัดฐาน และสภาพแวดล้อมทางสังคม ถ้าสื่อมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม สื่อมวลชน อาจเพียงย้ำบรรทัดฐานเดิม และสร้างบรรทัดฐานใหม่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่ทางอ้อม 3 ประการคือ

- 4.1 สื่อมวลชนจะส่งเสริมสนับสนุนหรือย้ำบรรทัดฐานทางสังคมให้ดำรงอยู่ตลอดไป
- 4.2 สื่อมวลชนจะสามารถสร้างความรับผิดชอบร่วมกันให้เกิดขึ้นในสังคม
- 4.3 สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบอย่างการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของบุคคล โดยช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่ แต่ต้องใช้เวลานาน

เออร์วิน พี เบททิงฮอส (Bettinghaus, 1968) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้าง ในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ สิ่งที่สื่อมวลชนเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด คือ อารมณ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมยังไม่ปรากฏผลจากการวิจัยแน่นอนว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่อย่างใด กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

2. การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication)

เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คนขึ้นไป การสื่อสารภายในกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก และกลุ่มขนาดใหญ่เป็นการสื่อสารโดยตรงในระยะทางทางกายภาพที่พอจะเลือกใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ และมีปฏิริยาตอบสนองแบบปัจจุบันทันทีได้ (เมตตา กฤตวิทย์ และคณะ, 2530 : 32)

โฮฟแลนด์ (Hovland, 1984 อ้างในเมตตา กฤตวิทย์ และคณะ, 2530 : 32) ได้นิยามว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ สถานการณ์ปฏิสัมพันธ์ซึ่งบุคคล (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งแก่เพื่อปรับพฤติกรรมของอีกบุคคลหนึ่ง (ผู้รับสาร) ในลักษณะซึ่งหน้ากัน

โรเจอร์ และชูเมคเกอร์ (Rogers and Shoemaker 1971 : 145) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการติดต่อบetweenบุคคลต่อบุคคลเพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถซักถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสารได้ทันที

ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน ซึ่งจะช่วยให้บุคคลได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

คุณลักษณะของสื่อบุคคล

สื่อบุคคลนั้นว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดต่องานสื่อสารนวัตกรม ทั้งนี้เพราะสื่อบุคคลมีความสำคัญมากในการจูงใจและการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรมด้วย สื่อบุคคลมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ (กนกรัตน์ สุชะวัฒนา, 2534 : 17-18) คือ

1. การไหลของข่าวสารเป็นแบบขลุกลวิถึ (two-way communication) ทำให้ง่ายต่อการโต้ตอบปัญหาต่าง ๆ ได้ทันทีทั้งที่ นอกจากนี้ยังสามารถที่จะอธิบายปัญหาต่าง ๆ ได้ชัดเจนกว่าสื่ออื่น
2. การสื่อสารเป็นแบบลักษณะตัวต่อตัว หากผู้รับสารมีความเชื่อถือในตัวผู้ส่งสารก็จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. ปริมาณของปฏิกริยาตอบสนองในขณะที่ทำการสื่อสารเกิดขึ้นในระดับสูง
4. ช่วยลดกระบวนการทางเลือกในทางจิตวิทยา (selective process) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกรับสาร (selective exposure)

แต่อย่างไรก็ตาม สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีข้อด้อยคือ ไม่สามารถที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็วได้ จากรายงานการวิจัยพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่ดีที่สุดในการสร้างทัศนคติ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ประสิทธิภาพของสื่อบุคคล

เสถียร เชษประทีป (เสถียร เชษประทีป : 2526) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิถึ ถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถได้ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการและความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน การที่ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลมีระดับปฏิกิริยาตอบสนองสูงสามารถลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปล หรือ ตีความสาร และเลือกจำสารได้
2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

ลาซาเฟลด์ และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel, 1963) ได้ให้เหตุผลในควมมีประสิทธิภาพของสื่อบุคคลว่า

1. การพูดคุยเป็นกันเองเป็นส่วนตัว ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง และทำให้ผู้ฟังยอมรับความคิดเห็นของผู้พูดง่ายขึ้น
2. การสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน ทำให้ผู้พูดสามารถดัดแปลงเรื่องราวต่าง ๆ ให้ตรงกับความต้องการของผู้ฟังได้
3. การสื่อสารแบบนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณเองได้รับรางวัลในเรื่องที่ว่า สามารถแสดงความคิดเห็นกับผู้พูดได้ (อ้างใน พิชนี มะลิขาว, 2529 : 23)

จากการศึกษาในเรื่องอิทธิพลของบุคคลโดย ชาร์ล อาร์ ไรท์ (Wright, 1959 : 62-65) พบว่า การตัดสินใจของบุคคลเกี่ยวกับเลือกซื้อสินค้า แฟชั่น และการเลือกชมภาพยนตร์นั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลมากกว่าอิทธิพลที่เกิดจากสื่อมวลชน

ในการศึกษาพฤติกรรมการออกเสียงเลือกตั้ง พอล ลาซาเฟลด์ (Lazarsfeld อ้างใน Wright, 1959 : 62-63) ได้เสนอว่า มีลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลเอื้ออำนวยต่อการชักจูงใจอยู่ 5 ประการ คือ

1. การติดต่อระหว่างบุคคลเป็นไปอย่างง่าย ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ เป็นการบังเอิญ โดยไม่ตั้งใจ การที่จะหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้น่ามากกว่าการรับฟังจากสื่อมวลชน ในการรับฟังสื่อมวลชนนั้นอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับความคิดเห็นของตน หรือเรื่อง ที่ตนไม่สนใจก็ได้

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้าเปิดโอกาสให้ยืดหยุ่นเนื้อหาเรื่องได้ หากผู้สื่อสาร ได้รับการต่อต้านจากผู้ฟังของตน ก็อาจเปลี่ยนเรื่องสนทนาไปเป็นอีกแบบหนึ่งได้

3. ความสัมพันธ์โดยตรงของบุคคลที่เกี่ยวกับการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้านั้น ช่วย สนับสนุนต่อเนื้อหาที่ผู้รับสารยอมรับ และโต้แย้งต่อเนื้อหาที่ผู้รับสารไม่ยอมรับ

4. ผู้รับสารบางคนมักจะเชื่อถือในข้อตัดสินใจและทัศนคติของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่า จะเชื่อบุคคลที่เขาไม่รู้จักมาติดต่อสื่อสารด้วย

5. ในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น บางครั้งผู้ทำการสื่อสารอาจประสบผลสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายของตน โดยไม่ได้มีการชักจูงใจให้ผู้ฟังยอมรับทัศนคติของเขา

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถมีอิทธิพลในการชักจูงใจบุคคลให้ เปลี่ยนแปลงทัศนคติจากเดิมที่เป็นอยู่ได้ และนอกจากนี้ตามแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารสอง ขั้นตอน (two-step flow of communication) การสื่อสารจากแหล่งสารประเภทสื่อ มวลชนอาจจะไม่ผ่านไปยังผู้รับสารโดยตรง แต่จะผ่านโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม อีกชั้นหนึ่ง และโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นมิได้ทำหน้าที่ในการส่งผ่านข่าวสารแต่อย่าง เดียว แต่จะมีบทบาทในการเติมแต่ง ขยาย บิดเบือน หรือแปรเปลี่ยนข่าวสารไปเรื่อย ๆ ดังนั้น การสื่อสารระหว่างสื่อมวลชนกับผู้รับสารบางส่วนนั้นจะมีสิ่งที่อยู่ระหว่างกลาง ซึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะแปรเปลี่ยนสารที่ส่งผ่านไปบ้าง

สำหรับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลนั้น นักวิชาการทางสื่อสารส่วนใหญ่ต่าง เห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคลในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง

โรเจอร์ส (Rogers, 1978 : 291) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลว่า ผลจากการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่ง หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น

มีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเบททิงฮอส (Bettinghaus, 1968 : 180) ที่ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงแหล่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้นเป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

แคทซ์ และ ลาซาเฟลด์ (Katz and Lazarsfeld, 1955 : 27) ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นจิตใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าในชั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

3. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ

การเปิดรับสื่อ

แฮมมวล เบคเกอร์ (Becker) ได้ให้ความหมายของการเปิดรับสื่อ โดยจำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ คือ

1. การแสวงหาข้อมูล (information seeking) กล่าวคือ บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเพื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่น ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป
2. การเปิดรับข้อมูล (information receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะเปิดรับสื่อเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจ อสากรู้ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่สนใจหรือมีผู้แนะนำมา หรือขณะอ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารเกี่ยวข้องกับตนเองก็จะให้ความเอาใจใส่ อ่านหรือดูเป็นพิเศษ
3. การเปิดรับประสบการณ์ (experience receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะ

เปิดรับข่าวสารเพราะต้องการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

โรเจอร์ส และ สเวนนิ่ง (Rogers and Sevenning, 1969 : 3) ชยายแนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนให้กว้างขวางออกไปอีกโดยให้คำนิยามว่า สื่อมวลชนนั้นคลุมถึงสื่อ 5 ประเภท คือ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ นิตยสาร และโทรทัศน์ เหตุนี้ขึ้นในการวัดการเปิดรับสื่อมวลชนในความหมายของเขาทั้งสอง จึงต้องประกอบด้วยจำนวนรายการวิทยุที่รับฟังต่อสัปดาห์ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อสัปดาห์ ภาพยนตร์ที่ดูต่อปีและอื่น ๆ

สรุปได้ว่า การเปิดรับสื่อ คือ ความบ่อยครั้งในการเปิดรับ ระยะเวลา รวมถึงจำนวนสื่อในการเปิดรับด้วย

ทฤษฎีทางการสื่อสารที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ คือ กระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (selective process) ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ คือ

1. การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (selective exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อ และข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจ และความต้องการเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (selective) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ในขณะที่เดี๋ยวก็นักพยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติหรือความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ

3. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (selective perception and selective interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้ และเลือกตีความสารที่ได้รับด้วยตามประสบการณ์ของแต่ละคน ผู้รับสารมักตีความข่าวสารที่ได้รับตามความเข้าใจของตน หรือ ตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อถือ ความต้องการ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

4. การเลือกจดจำ (selective retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจ
ใจ เลือกรับรู้ และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว
บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเอาไว้เป็นประสบการณ์ ในขณะที่
เดี๋ยวก้นก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกับความสนใจของตนเอง

ขั้นตอนในการรับสื่อนี้ ชแรมม์ อธิบายว่า ข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสารจะ
มีแนวโน้มที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับเหตุผลในการที่มนุษย์เลือกสนใจหรือตั้งใจรับข่าวสารอย่างไรจากสื่อ นั้น นัก
วิชาการหลายท่านมีความเห็นสอดคล้องกันดังนี้

ไฟรด์สัน (Friedson) ไรเลย์ (Riley) และฟลาวเวอร์แมน (Flowerman) มี
ความเห็นที่ตรงกันว่า แรงจูงใจที่ต้องการเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนด
ความสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ก็เพื่อสนองความต้องการของตน ปรากฏการณ์
นี้ เมอร์ตัน (Merton) ไรท์ (Wright) และ แวบเพลส (Waples) เรียกว่า " พฤติกรรม
ในการแสวงหาข่าวสาร" นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นตรงกันว่า ผู้รับข่าวสารจะเลือกรับข่าว
สารจากสื่อใดนั้น เป็นไปตามบทบาทและสถานภาพในสังคมของผู้รับสาร และเหตุผลในการรับ
ข่าวสารก็เพื่อนำไปเป็นหัวข้อในการสนทนา ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4. แนวความคิดเกี่ยวกับความรู้ (concept of knowledge)

เบนจามิน เอส บลูม (Bloom, 1971 : 271) กล่าวว่า "ความรู้" เป็นสิ่งที่เกี่ยว
ข้องกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะเรื่อง หรือเรื่องทั่ว ๆ ไป ระลึกได้ถึงวิธีการ กระบวนการ หรือ
สถานการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นความจำ

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Good, 1973 : 325) ได้ให้ความหมายของ "ความรู้" ไว้ว่า
ความรู้เป็นข้อเท็จจริง (facts) ความจริง (truth) กฎเกณฑ์และข้อมูลต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับ
และรวบรวมสะสมไว้จากมวลประสบการณ์ต่าง ๆ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526 : 16) กล่าวว่า ความรู้ เป็นพฤติกรรมขั้นต้น ซึ่งผู้เรียนเพียงแต่จำได้ อาจจะได้จากการนึกได้หรือโดยการมองเห็น หรือได้ยิน จำได้ ความรู้ขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับคำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง และวิธีการแก้ปัญหาเหล่านี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2523 : 130) กล่าวว่า "ความรู้" เป็นพฤติกรรมเบื้องต้นที่ผู้เรียนสามารถจดจำได้หรือระลึกได้ โดยการมองเห็น ได้ยิน ความรู้ในขั้นนี้คือ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ คำจำกัดความ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ความรู้ หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ สิ่งของ เหตุการณ์ หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์ หรือจากสื่อต่าง ๆ

5. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

ทัศนคติ เป็นคำที่มีรากศัพท์ภาษาละตินว่า "APTUS" แปลว่า โน้มเอียง เหมาะสม (Gardon W. Allport, 1976) สำหรับคำจำกัดความนั้น มีผู้ให้ไว้หลายท่าน เช่น

นิวคอมบ์ (Newcomb, 1954 : 128-221) ได้อธิบายว่า ทัศนคติเป็นความโน้มเอียงของจิตใจที่ต่อประสบการณ์ที่ได้รับ อาจเป็นความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย หรือรู้สึกเฉย ๆ ไม่ชอบไม่เกลียด

เซอร์สโตน (Thurstone อ้างใน Charles A. Kiesler, Barry E. Collins and Norman Miller, 1969 : 1) กล่าวว่า ทัศนคติ คือ ความรู้สึกในทางบวกหรือลบ ในระดับมากน้อยที่คนเรามีต่อสิ่งหนึ่ง ซึ่งผู้รู้สึกสามารถบอกความแตกต่างได้ว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good, 1959 : 48) กล่าวว่า ทักษะคือ ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่จะเป็นการสนับสนุนหรือต่อต้านสถานการณ์บางอย่าง บุคคลหรือสิ่งใด ๆ

เสรี วงษ์มณฑา (เสรี วงษ์มณฑา, 2529 : 685) กล่าวว่า ทักษะคือ ความพร้อมที่จะประพฤติ ปฏิบัติ ประกอบไปด้วยความรู้ ความรู้สึก และแนวโน้มของพฤติกรรมของบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ทางสังคม

จากแนวความคิดเหล่านี้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า ทักษะ หมายถึงความคิดเห็นที่มีอารมณ์ หรือความรู้สึกมาประกอบเป็นแนวโน้มอันเป็นความพร้อมที่จะทำให้มีการแสดงออกในการสนับสนุนร่วมมือ หรือต่อต้านสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

6. แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม (concept of practice)

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่าพฤติกรรมไว้ ได้แก่

นิยะดา ชุณหวงค์ และนินนาท โอฬารวรวิฑู (ม.ป.ป.) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง อากัปกิริยาของคนเราที่แสดงออก บ่งถึงความชอบและไม่ชอบกิจกรรมบางอย่าง ซึ่งสามารถสังเกตได้

สุรพงษ์ โสชนะเสถียร (สุรพงษ์ โสชนะเสถียร : 2533) ได้กล่าวว่า พฤติกรรม คือ การกระทำหรือพฤติกรรมใดๆ ของคนเราส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงออกของบุคคลผู้นั้น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้ และทัศนคติของตนเอง

จากนิยามที่กล่าวมา ก็สรุปได้ว่า พฤติกรรมหมายถึง การกระทำของคนเราซึ่งแสดงออกมาโดยสามารถสังเกตเห็นได้

7. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัวแปร 3 ตัวคือ ความรู้ (knowledge) ทักษะ (attitude) และพฤติกรรม (practice) ของผู้รับสารที่อาจจะมีผลกระทบต่อสังคม โดยมีหลักว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ ถ้ามีความรู้ ความเข้าใจดี ทักษะก็เปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้ว ก็จะมีการยอมรับปฏิบัติหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ดังนั้นการที่จะมีการยอมรับหรือ ปฏิเสธสิ่งใดต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติก่อนโดยการให้ความรู้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า การสื่อสารในฐานะตัวแปรต้นสามารถนำการพัฒนาไปสู่ชุมชนได้โดยการศึกษาถึงความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสารว่าเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ เพราะอะไร นอกจากนี้ยังศึกษาถึงความสัมพันธ์ในลักษณะสายโซ่ที่เริ่มจากความรู้ไปสู่ทัศนคติและกลายเป็นพฤติกรรมต่อไป (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2533 : 118)

ความรู้ (knowledge) ในที่นี้เป็นารับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็นโครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยาด้วย เหตุนี้ความรู้จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตใจของตนเอง ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตามความรู้ก็อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้และผลกระทบบที่ผู้รับสารเชิงความรู้ในทฤษฎีการสื่อสารนั้นอาจปรากฏได้จากสาเหตุ 5 ประการคือ

1. การตอบข้อสงสัย (ambiguity resolution) การสื่อสารมักจะสร้างความสับสนให้สมาชิกในสังคม ผู้รับสารจึงมักแสวงหาสารสนเทศโดยการอาศัยสื่อทั้งหลายเพื่อตอบข้อสงสัยและความสับสนของคน

2. การสร้างทัศนคติ (attitude formation) ผลกระทบเชิงความรู้ต่อการปลูกฝังทัศนคตินั้น ส่วนมากนิยมใช้กับสารสนเทศที่เป็นนวัตกรรม เพื่อสร้างทัศนคติให้คนยอมรับการแพร่วัตกรรมการนั้นๆ (ในฐานะความรู้)

3. การกำหนดวาระ (agenda setting) เป็นผลกระทบเชิงความรู้ที่สื่อกระจายออกไป เพื่อให้ประชาชนตระหนักและผูกพันกับประเด็นวาระที่สื่อกำหนดขึ้น หากตรงกับภูมิหลัง

ของปัจเจกชนและค่านิยมของสังคมแล้ว ผู้รับสารก็จะเลือกสารสนเทศนั้น

4. การพอกพูนระบบความเชื่อ (expansion of belief system) การสื่อสารสังคมมักจะกระจายความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ด้านต่างๆ ไปสู่ประชาชน จึงทำให้ผู้รับสารรับทราบระบบความเชื่อที่หลากหลายและลึกซึ้งไว้ในความเชื่อของตนมากขึ้นไปเรื่อยๆ

5. การรู้แจ้งต่อค่านิยม (value clarification) ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยมและอุดมการณ์ เป็นภาวะปกติของสังคม สื่อมวลชนที่น่าเชื่อถือข้อเท็จจริงในประเด็นเหล่านี้ ย่อมทำให้ประชาชนผู้รับสารเข้าใจถึงค่านิยมเหล่านั้นแจ้งชัดขึ้น

ทัศนคติ (attitude) เป็นความคิดและความรู้สึกอย่างไร กับคนรอบข้าง วัตถุหรือสิ่งแวดล้อม โดยทัศนคตินี้มีรากฐานมาจากความเชื่อ ที่อาจสื่อด้านพฤติกรรมในอนาคตได้ ทัศนคติจึงเป็นเพียงความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้า และทัศนคติเป็นพรหมแดนเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับพฤติกรรม (สุรพงษ์ โสภณะเสถียร 2533 : 122)

ทัศนคติของบุคคลสามารถถูกทำให้เปลี่ยนแปลงได้หลายวิธี อาจจะทำได้โดยที่บุคคลได้รับข่าวสารต่างๆ ซึ่งข่าวสารนี้อาจจะมาจากบุคคลอื่นหรือมาจากอุปกรณ์ สื่อมวลชนต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของทัศนคติด้านความรู้ หรือการรับรู้ (Cognitive Component) เป็นที่เชื่อกันว่าถ้าส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบด้านอื่นจะมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน เช่น ถ้าส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ (Affective Component) เปลี่ยนแปลงส่วนประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) จะเปลี่ยนแปลงด้วย

Mcguire ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทัศนคติประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การใส่ใจ (attention) ความเข้าใจ (comprehension) การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น (yielding) การเก็บเอาไว้ (retention) และการกระทำ (action) และกล่าวว่าถ้ากระบวนการสื่อสารหรือการติดต่อทางด้านข่าวสารทำให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติแล้วจะทำให้เกิดการใส่ใจ ความเข้าใจ การมีสิ่งใหม่เกิดขึ้น การเก็บเอาไว้ การกระทำและการที่ผู้รับสารจะเกิดขึ้นตอนเหล่านี้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา และอื่นๆ

พฤติกรรม (practice) การกระทำหรือพฤติกรรมใด ๆ ของคนเราส่วนใหญ่จะเป็น การแสดงออกของบุคคลผู้นั้นที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ และทัศนคติของตนเอง การที่บุคคลมี พฤติกรรมแตกต่างกัน ก็เนื่องมาจากมีความรู้ และทัศนคติที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างของ ความรู้และทัศนคติเกิดจากความแตกต่างในเรื่องการเปิดรับสื่อ การแปลความหมายของสารที่ตน เองได้รับ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดประสบการณ์สิ่งสมที่ต่างกัน อันมีผลกระจายต่อพฤติกรรมของ บุคคล โดยทั่วไปการใช้การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวพฤติกรรมนั้น มีวิธีการดังนี้ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร 2533 : 123)

1. การปลุกเร้าอารมณ์ (emotional arousal) เพื่อให้เกิดความตื่นเต้นเร้าใจ ในการติดตามไม่ว่าด้วยภาพหรือเสียง เช่น บรรณาธิการในการประกาศปฏิบัติรัฐประหาร

2. การเห็นอกเห็นใจ (empathy) ด้วยการแสดงความอ่อนโยน เสียสละและความ กรุณาปราณี สวมแพ้อเพื่อความเป็นพระก็อาจโน้มน้าวใจผู้คนที่ให้ยอมรับได้ เช่น คนไปลงคะแนน เสียงเลือกตั้งให้ก็เพราะเห็นผู้สมัครคนนั้นถูกโจมตีจากผู้สมัครคนอื่น ๆ

3. การสร้างแบบอย่างขึ้นในใจ (internalized norms) เป็นการสร้าง มาตรฐานอย่างหนึ่งขึ้น เพื่อให้มาตรฐานนั้นปลุกศรัทธาและเป็นตัวอย่างแก่ผู้รับสารที่จะต้อง ปฏิบัติตาม

4. การให้รางวัล (reward) เช่น การลด แลก แจก แถม ในการโฆษณาเพื่อเป็น การจูงใจให้เลือกซื้อสินค้าชิ้นนั้นๆ

และผลของการโน้มน้าวใจด้วยวิธีการข้างต้น ก่อให้เกิดพฤติกรรมพื้นฐาน 2 แบบ

1. กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือให้มีพฤติกรรมที่ต่อเนื่อง (activation)
2. หยุดยั้งพฤติกรรมเก่า (deactivation)

ทั้งการกระตุ้นและการหยุดยั้งเป็นพฤติกรรมพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ ตามมา เช่น การตัดสินใจวินิจฉัยต่อประเด็นปัญหา การจัดหาทุกวิถีดำเนินงานและการสร้างพฤติกรรม เพื่อส่วนรวม

นอกจากนี้ Rogers ได้กล่าวเกี่ยวกับการสื่อสารและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติว่าการ สื่อสารก่อให้เกิดผล 3 ประการคือ

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ของผู้รับสาร
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร
3. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร

การเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 นี้จะเกิดในลักษณะต่อเนื่องกันคือ เมื่อผู้รับสารได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ และความรู้ความเข้าใจนี้จะทำให้เกิดทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้น และทัศนคติก็จะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่กระทำต่อเรื่องนั้นๆ ตามมา (Rogers 1973 : 43)

การศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำเป็นการวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับผู้รับสาร ปัจจัยที่นำมาศึกษาก็คือ ลักษณะประชากรทางด้านเพศ ซึ่งม้งานวิจัยหลายชิ้นที่พบว่าเพศ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติ เช่น การศึกษาทัศนคติของครูผู้ชาย กับครูผู้หญิงที่มีต่อการสอน "เพศศึกษา" พบว่า ครูผู้ชายมีทัศนคติที่ดีมากกว่าครูผู้หญิง (ถวัลย์ รักสีล, 2522 : บทคัดย่อ)

นอกจากนี้พฤติกรรมการสื่อสารของชายและหญิงก็แตกต่างกัน เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการชมภาพยนตร์โทรทัศน์ของเด็กวัยรุ่น พบว่าวัยรุ่นชายสนใจภาพยนตร์สงคราม และการฆาตกรรมมากที่สุด ในขณะที่เด็กหญิงวัยรุ่นสนใจภาพยนตร์วิทยาศาสตร์ก้าวหน้ามากที่สุด (ปฏิพัทธ์ กระแสอินทร์, 2509 : บทคัดย่อ)

8. ทฤษฎีการสื่อสารนวัตกรรม

การสื่อสารนวัตกรรมเป็นการสื่อสารที่แตกต่างจากการสื่อสารแบบอื่น ๆ เพราะการสื่อสารนวัตกรรมเป็นการสื่อสารที่ต้องการจะเผยแพร่ความคิดใหม่ หรือสิ่งใหม่ การปฏิบัติใหม่ ไปสู่สังคม ดังนั้น การสื่อสารนวัตกรรมนี้จะได้ผลหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสำหรับการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้น จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารนวัตกรรมเพื่อที่จะเผยแพร่สิ่งใหม่ที่ดียิ่งสู่สังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนา เพราะฉะนั้นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ได้ผลนั้นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมด้วย

อย่างไรก็ตามการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอันมีวัตถุประสงค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ การเปลี่ยนแปลงความรู้ (knowledge change) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (attitude change) และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (performance change) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ดังกล่าวมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลอื่นเนื่องมากจากการได้รับสิ่งใหม่หรือวิธีการใหม่นั้นก็คือ นวัตกรรมนั่นเอง

นวัตกรรม หมายถึงแนวความคิด วิธีปฏิบัติหรือวัตถุซึ่งบุคคลมองเห็นว่าเป็นของใหม่ จากแนวความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมนี้จะเห็นได้ว่าความรู้เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ เป็นแนวความคิดที่จำเป็นที่จะต้องเผยแพร่เพื่อประโยชน์สังคมโดยรวม ซึ่งแนวความคิดนี้ต้องการสื่อสารรูปแบบและวิธีต่าง ๆ เพื่อชักจูงใจให้ประชาชนในสังคมมีความรู้ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ

เอเวอเรทท์ เอ็ม โรเจอร์ส (Rogers, 1971) ได้อธิบายถึงกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมได้ว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรม เป็นกระบวนการทางสมองซึ่งเริ่มต้นจากการที่บุคคลที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมจนถึงขั้นตอนตัดสินใจในยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมและขั้นสุดท้ายคือขั้นการยืนยันการตัดสินใจนั้น

ในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ นวัตกรรมนี้มีตัวแปรสำคัญอยู่ 4 ตัวแปรคือ

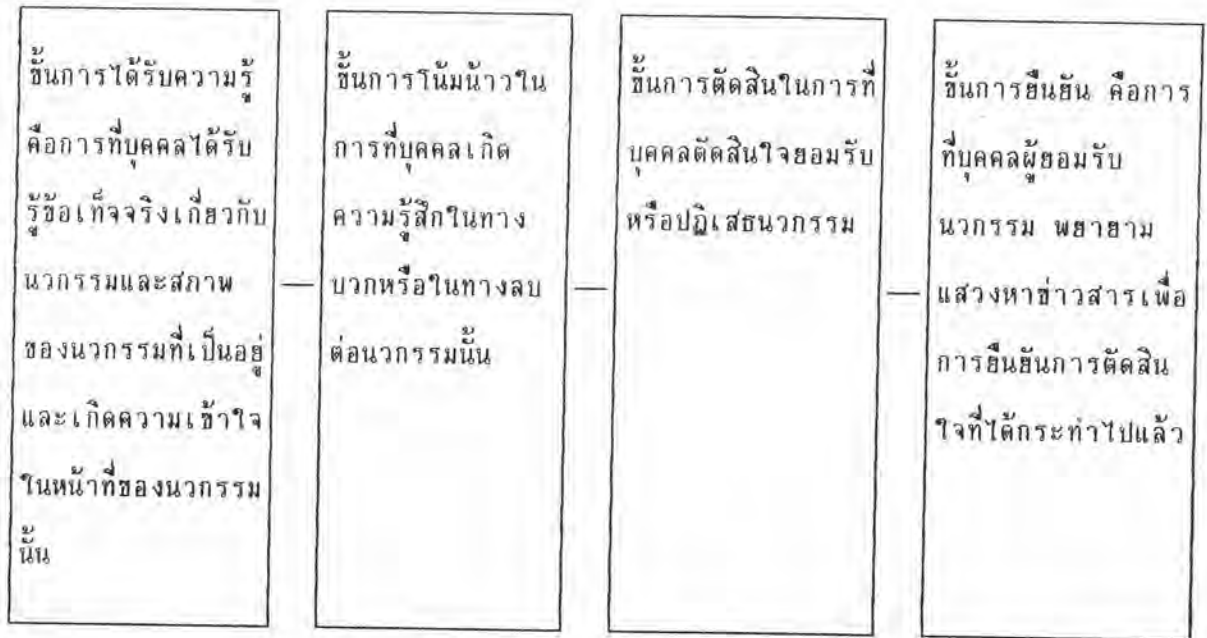
1. ความรู้
2. การโน้มน้าวใจ คือการก่อให้เกิดทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
3. การตัดสินใจรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมนั้น
4. ขั้นการยืนยันการตัดสินใจ

ความรู้ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับทราบความจริงเกี่ยวกับนวัตกรรมที่มีอยู่และได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของนวัตกรรมนั้น

การโน้มน้าวใจ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้เกิดทัศนคติในทางบวก หรือทัศนคติในทางลบต่อนวัตกรรมนั้น

การตัดสินใจเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้เข้าร่วมในกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรมนั้น การยอมรับก็คือการตัดสินใจกระทำให้นวัตกรรมนั้นเกิดประโยชน์สูงสุด

และขั้นสุดท้ายคือ ขั้นที่ผู้รับนวัตกรรมพยายามหาข่าวสารหรือสิ่งเกือกลต่าง ๆ มาสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (Rogers and Shoemaker, 1971 : 260)

การศึกษาในครั้งนี้สิ่งที่ถือเป็นนวัตกรรมได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ เป็นความรู้ใหม่ที่ต้องการจะให้แก่ประชาชน ซึ่งนวัตกรรมนี้จะส่งผ่านสื่อต่าง ๆ โดยการเปิดรับสื่อของประชาชนในกรุงเทพมหานคร การสื่อสารนวัตกรรมนี้จะได้ผลนั้นต้องเข้าใจถึงปัจจัยของสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังต้องเข้าใจคุณลักษณะที่สำคัญของนวัตกรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ประการคือ (Rogers and Shoemaker, 1971 : 22-23)

1. ความได้เปรียบเชิงเทียบ (relative advantage) หมายถึง การที่ผู้รับนวัตกรรมคิดว่านวัตกรรมดีกว่ามีประโยชน์มากกว่าความคิดเก่า หรือวิธีปฏิบัติเก่าที่นวัตกรรมถูกนำมาใช้แทน การวัดว่าอะไรดีกว่าหรือมีประโยชน์มากกว่า อาจทำได้หลายทาง เช่น ความเชื่อของสังคม ความสะดวกและความพอใจต่าง ๆ ในเรื่องของความได้เปรียบเชิงเทียบนี้ ความได้เปรียบเชิงเทียบหรือผลประโยชน์ในลักษณะของรูปธรรมไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด สิ่งที่สำคัญกว่าก็คือ

การที่บุคคลเห็นหรือรู้สึกว่านวัตกรรมนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่า มีประโยชน์ต่อเขา ซึ่งบุคคลมีความรู้สึกว่า นวัตกรรมนั้นมีความค่า มีประโยชน์มากเพียงไร โอกาสที่นวัตกรรมนั้นจะถูกยอมรับก็มีมากขึ้นเพียงนั้น

2. ความเข้ากันได้หรือไปด้วยกันได้ (compatibility) คือการที่ผู้ยอมรับนวัตกรรม รู้สึกหรือคิดว่านวัตกรรมนั้นไปด้วยกันได้ หรือเข้ากันได้กับค่านิยม ประสบการณ์ในอดีตตลอดจน ความต้องการของผู้รับ ความคิดใหม่ วิธีปฏิบัติใหม่ หรือสิ่งใหม่ที่เข้ากับค่านิยมหรือบรรทัดฐาน ของสังคมปัจจุบันไม่ได้ จะไม่ถูกยอมรับในระยะเวลาที่รวดเร็วเหมือนนวัตกรรมที่เข้ากันได้กับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ปกติการยอมรับนวัตกรรมที่เข้ากันไม่ได้กับค่านิยมและบรรทัดฐาน ของสังคม จะต้องมีการยอมรับระบบค่านิยมใหม่ เสียก่อนที่จะมีการยอมรับนวัตกรรม

3. ความยุ่งยากหรือความสลับซับซ้อน (complexity) คือการที่ผู้รับนวัตกรรมรู้สึก หรือคิดว่านวัตกรรมนั้นยากแก่การเข้าใจและยากแก่การนำไปใช้ นวัตกรรมบางอย่างเป็นเรื่องที่ สามารถเข้าใจกันได้ทันที บางอย่างก็สลับซับซ้อนยากแก่การเข้าใจและต้องใช้เวลานานจึงจะ ยอมรับนวัตกรรมนั้น ดังนั้นนวัตกรรมที่อาศัยความเข้าใจเพียงเล็กน้อยเพื่อที่จะสามารถเชื่อมั่นได้ จะ ถูกยอมรับนำไปปฏิบัติได้รวดเร็วกว่านวัตกรรมซึ่งยากแก่การเข้าใจ

4. ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ได้ (trialability) คือการที่ผู้รับ นวัตกรรมนั้นสามารถนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ในปริมาณน้อยได้ เพื่อดูว่ามีผลดีหรือผลเสียแค่ไหน

5. ความสามารถสังเกตได้ (observability) คือการที่ผลของนวัตกรรมเป็นสิ่งที่ สามารถมองเห็นได้โดยสมาชิกในสังคม ซึ่งสมาชิกในระบบสังคมสามารถมองเห็นผลของนวัตกรรม ได้ง่ายเพียงไร นวัตกรรมก็就会被ยอมรับได้มากขึ้นได้ง่าย

ขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรม

โรเจอร์ส และชูเมคเกอร์ (Rogers & Shoemaker, 1971 : 163) ได้แบ่ง กระบวนการยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นความรู้ 2) ขั้นการจูงใจ 3) ขั้น การตัดสินใจ และ 4) ขั้นการยืนยัน ซึ่งคล้ายกับขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรมของนักสังคมวิทยา ชนบท คือ บิลและโบห์เลน (Bel and Bohlen, 1957 : 18) ได้เสนอขั้นตอนในการยอมรับ นวัตกรรมไว้ 5 ขั้นตอน พร้อมกับเสนอข้อสรุปที่เขาได้พบในการวิจัยว่า

1. ขั้นการรับรู้ (awareness stage) : เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มรับรู้และเรียนรู้

นวัตกรรมนั้น แต่ยังมีขาดรายละเอียด

2. **ขั้นสนใจ (interest stage) :** เป็นขั้นที่บุคคลมีความสนใจนวัตกรรมนั้น และแสวงหารายละเอียดเพิ่มเติม

3. **ขั้นประเมินผล (evaluation stage) :** เป็นขั้นที่บุคคลนำนวัตกรรมมาไตร่ตรองดูว่านวัตกรรมนั้นดีหรือไม่ ควรจะยอมรับหรือไม่ยอมรับ ซึ่งขั้นนี้จะอยู่ภายในจิตใจของบุคคลแต่ละคน

4. **ขั้นทดลองปฏิบัติ (trial stage) :** เป็นขั้นที่บุคคลนำเอานวัตกรรมนั้นมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

5. **ขั้นการยอมรับ (adoption) :** เป็นขั้นสุดท้ายเมื่อได้ทดลองปฏิบัติจนเป็นที่พอใจแล้ว ถ้าบุคคลเห็นว่านวัตกรรมนั้นมีค่า เขาก็จะยอมรับนวัตกรรมนั้นนำไปปฏิบัติต่อไป

กระบวนการหรือขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรมดังที่ โรเจอร์สและชูเมคเกอร์ และตามทฤษฎีของบิลและโบทเลน ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการยอมรับนวัตกรรมของบิลและโบทเลนจะพบว่า ทุกขั้นตอนของกระบวนการยอมรับนวัตกรรมจะมีการสื่อสารเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเสมอ จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาดังพฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลจะเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ในการศึกษาถึงกระบวนการยอมรับนวัตกรรมของบุคคล

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประชากร

บริพันธ์ ไชยวงศ์แก้ว (2528) ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน พบว่า พัฒนาการส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งที่เป็นพฤติกรรมที่คาดหวังว่าพัฒนากรจะปฏิบัติและพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของพัฒนากรที่พึงประสงค์ โดย

ระดับการศึกษา ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งจากการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาและแหล่งอื่น มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพัฒนากร

ระยะเวลาการปฏิบัติงานชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จากแหล่งอื่นๆ นอกเหนือจากสถาบันการศึกษา บริเวณป่าไม้ในพื้นที่ปฏิบัติงานของพัฒนากรมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่คาดหวังว่าพัฒนากรจะประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

อายุ เพศ การศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ภูมิภาคการปฏิบัติงาน ประสบการณ์การทำงานอื่นมาก่อนที่จะดำรงตำแหน่งพัฒนากร ระยะเวลาการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน การได้รับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณป่าไม้พื้นที่การปฏิบัติงาน จำนวนหมู่บ้านที่พัฒนากรรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ของพัฒนากรอย่างมีนัยสำคัญ

ทัศนัย สุนทรวิภาค (2531) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ท่องเที่ยวเมืองไทยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ณ เมืองพัทยา พบว่า ปัจจัยด้านประชากรในเรื่องเพศของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองไทยจากหนังสือพิมพ์ อายุมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองไทยจากนิตยสาร ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองไทยจากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นพับ การจัดนิทรรศการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและหน่วยงานภาคเอกชน มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเมืองไทยจากโทรทัศน์ วิทยุ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและหน่วยงานเอกชน

จิระวรรณ อุษดี (2531) ศึกษาเกี่ยวกับการติดตามความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติ ของเกษตรกรผู้รับสารจากการรณรงค์ระบบการติดตามสถานการณ์ศัตรูข้าว จังหวัดชัยนาท พบว่า แหล่งความรู้ที่เกษตรกรทราบ มีความสัมพันธ์กับเพศและการเข้าร่วมโครงการโดยเพศชาย และ ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการจะสนใจใช้วิธีหาความรู้ได้ดีกว่า

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมกาเปิดรับสื่อ

เวทย์ ธโนปจัย (2516) ศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบทพบว่า ปัจจัยทางด้านจิตวิทยามีความสัมพันธ์กับ พฤติกรรมในการสื่อสารของบุคคล ผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์มาก จะเป็นผู้ที่เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวมากกว่าผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนน้อย

เพ็ญศรี ปิยะรัตน์ (2518) ศึกษาความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตนเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวของสตรีในวัยเจริญพันธุ์ พบว่า สตรีที่อ่านหนังสือพิมพ์เสมอจะมีความรู้ในวิธีการคุมกำเนิด เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวและใช้วิธีการคุมกำเนิดสูงกว่าสตรีที่ไม่อ่านหนังสือพิมพ์

นงลักษณ์ ชวาลไพบลีย์ (2524) ศึกษาปัจจัยในการยอมรับการจัดตั้งศูนย์เด็กก่อนวัย เรียน ศึกษาเฉพาะกรณี ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า ระดับ การเปิดรับสื่อของกลุ่มเป้าหมายเพื่อทราบข่าวสารเกี่ยวกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีความสัมพันธ์กับ ทักษะของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

พรพิมล วรฉิลก (2524) ศึกษาพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารที่มีผลต่อการปลูกกาแฟ ของเกษตรกรในท้องที่กิ่งอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ผลการศึกษาปรากฏว่า การรับข่าวสาร จากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ มีผลต่อการยอมรับแตกต่างกัน สื่อบุคคลมีผลมากที่สุด รองลงมา คือ สื่อเฉพาะกิจ ส่วนสื่อมวลชนไม่มีผลต่อการยอมรับเลย

พยัคฆพันธ์ โปธัแก้ว (2525) ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับการสื่อสารที่มีผลต่อการพัฒนา
ด้านความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติงานตามโครงการสร้างงานในชนบทของคณะกรรมการสภา
ตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีคณะกรรมการสภาตำบลในอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า
ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารมีความสัมพันธ์กับความรู้ ทักษะ และ การตัดสินใจอนุมัติโครงการ
สร้างงานในชนบทของคณะกรรมการสภาตำบล

ดวงทิพย์ วรพันธ์ (2525) ศึกษาผลกระทบการใช้สื่อเพื่อปลูกฝังโภชนศึกษาแก่สตรีชนบท
จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า สตรีที่เปิดรับสื่อจากการปลูกฝังโภชนศึกษา (สื่อบุคคล สื่อมวลชน และ
สื่อเฉพาะกิจ) มีความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติตนด้านโภชนาการดีกว่าสตรีที่ไม่เปิดรับสื่อดัง
กล่าว

ประคอง เอี่ยมสำอางค์ (2526) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารด้าน
การเกษตรกับผลผลิตข้าวต่อไร่ของชาวนาในเขตชลประทาน อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี
พบว่า การเปิดรับข่าวสารด้านการเกษตรจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับความรู้ และ ทักษะ
เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ในการผลิตข้าวและวิธีการผลิตข้าว

ปัญญา ดาวจรัสแสงชัย (2527) ศึกษาการเปิดรับสื่อมวลชนกับความรู้และทัศนคติการ
ทำแท้งของสตรีในชนบทแห่งประเทศไทย พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนแทบจะไม่มี
ความสัมพันธ์กับทัศนคติการทำแท้ง

สุนัน อุษุสิน (2527) ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารและการผสมกลมกลืนเข้ากับ
วัฒนธรรมไทย ศึกษาเฉพาะกรณีชาวจีนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ความถี่ในการเปิด
รับสื่อมวลชน ซึ่งได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และ หนังสือพิมพ์มีผลทำให้กลุ่มตัวอย่างมี
ทัศนคติและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยแตกต่างกัน

สมาลี อารยางกูล (2528) ศึกษาปัจจัยการสื่อสารที่มีผลต่อการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างปลอดภัยของเกษตรกร อ่าวเกอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การเปิดรับสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับทัศนคติในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างปลอดภัย

ต้องฤดี ปุณณกันต์ (2533) ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับการสื่อสารกับการพัฒนาความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนตามโครงการขยายฐานประชาธิปไตยสู่ปวงชน โดยศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอนครหลวง จังหวัดนครศรีอยุธยา พบว่า

ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารมวลชนมีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน แต่ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารจากการสื่อสารระหว่างบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้ของประชาชน

ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารทั้งจากสื่อมวลชนและจากการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับทัศนคติของประชาชน

ปริมาณการเปิดรับการสื่อสารทั้งจากสื่อมวลชน และจากการสื่อสารระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชน

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับความรู้

เพ็ญศรี วงศ์ลิโรจน์กุล (2525) ศึกษาอิทธิพลของสื่อกับการให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ พบว่า สื่อบุคคลมีบทบาทสำคัญที่สุดในการให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

จิระวารณ อ้อยดี (2531) ศึกษาเกี่ยวกับการติดตามความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติของเกษตรกรผู้รับสารจากการรณรงค์ระบบการติดตามสถานการณ์ศัตรูข้าว จังหวัดชัยนาท พบว่า

ความรู้ความสามารถในการวินิจฉัยแมลงศัตรูข้าวและศัตรูธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับเพศและเพศชายจะมีความรู้ความสามารถมากกว่าเพศหญิง

ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติมีความสัมพันธ์กับขนาดพื้นที่เพาะปลูก ผู้ที่มีพื้นที่น้อยจะมีความรู้และการปฏิบัติดีกว่าผู้ที่มีพื้นที่มาก

ความรู้เกี่ยวกับการสำรวจศัตรูข้าวในนา มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมโครงการ ผู้ที่เคยเข้าร่วมโครงการจะมีความรู้ดีกว่าผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมโครงการ

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ

วีชราภรณ์ ตระกูลดิษฐ์ (2525) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า

ปัจจัยด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ และอายุ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติในการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจัยด้านพฤติกรรมการสื่อสาร ได้แก่ การฝึกอบรม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติในการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม การมีประสบการณ์ภายนอกสังคม การเปิดรับสื่อมวลชน และการพบปะพูดคุยกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอย่างไม่มีนัยสำคัญ

ปัจจัยด้านการกระทำทางสังคม ได้แก่ ความสามารถมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติในการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาตัวแปรต่างๆ แล้วพบว่า การฝึกอบรมเป็นตัวแปรสำคัญที่สุดในการอธิบายความแตกต่างของทัศนคติในการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกร รองลงมาคือ อายุ ความสามารถ การบังคับ และการสนับสนุน

จิระวารณ อยุธยา (2531) ศึกษาเกี่ยวกับการติดตามความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติของเกษตรกรผู้รับสารจากการรณรงค์ระบบการติดตามสถานการณ์ศัตรูข้าว จังหวัดชัยนาท พบว่า

ทัศนคติของเกษตรกรเกี่ยวกับการควบคุมศัตรูข้าวและการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูข้าวมีความสัมพันธ์กับอายุ ผู้ที่มีอายุมากจะมีทัศนคติที่ดีกว่าอายุน้อย

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

กรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย (2519) ได้รายงานการวิจัยเรื่อง โครงการสารภี ตำบลข้าวเม่า อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ประชาชนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุสูง มีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่ากลุ่มประชากรที่มีอายุน้อย
2. สมาชิกกลุ่มที่เป็นชายเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่ากลุ่มสมาชิกที่เป็นหญิง
3. ผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่า ผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ
4. บุคคลที่สมรสแล้วและเป็นหัวหน้าครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเป็นส่วนใหญ่
5. บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีรายได้ออกสูง และมีที่ดินถือครองมากเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า
6. บุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลานานกว่า 20 ปี

บุญชัย รัตนวีระประดิษฐ์ (2532) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารเกี่ยวกับกัญชาทางวิทยุ โทรทัศน์กับความสนใจและการเข้าร่วมกิจกรรมกัญชาของเยาวชน ศึกษาเฉพาะเยาวชนที่เป็นสมาชิกของศูนย์ส่งเสริมกัญชาของศูนย์เยาวชน กรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารทางด้านกัญชาที่แพร่ภาพทางวิทยุ โทรทัศน์ของเยาวชนชาย-หญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ในด้านความแตกต่างด้านอายุ ระดับการศึกษาและรายได้ พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน

จินดา คุ่มกิตติชัย (2532) ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับสารกับความร่วมมือของประชาชนในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์ ศึกษาเฉพาะกรณีประชาชนในเขตจังหวัดละโว้และเชิงเทรา พบว่า

ประชาชนในเขตเกษตรกรรมก้าวหน้ามีความรู้เรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์มากกว่าประชาชนในเขตเกษตรกรรมล้าหลัง และมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

อิทธิพลของสื่อต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมีความสัมพันธ์ทางลบกับการให้ความร่วมมือในการปลูกต้นไม้ในที่ดินสาธารณะประโยชน์

สมชาติ จิววัฒนารักษ์ (2535) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉลี่ยร้อยละ 30 โดยเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์น้ำมากที่สุด ร้อยละ 38.2 และเข้าร่วมกิจกรรมเรื่องป่าไม้น้อยที่สุด ร้อยละ 20.4 ซึ่งกิจกรรมที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์น้ำมากที่สุด คือ การปันน้ำและกิจกรรมที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ การกำจัดน้ำเสีย และเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ กิจกรรมที่กำนันผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ การปลูกพืช ผักสวนครัว และกิจกรรมที่มีส่วนร่วมน้อยที่สุด คือ การใช้ดินเพื่อกิจกรรมป่าไม้ และเกี่ยวกับความคิดเห็นของกำนันผู้ใหญ่บ้านในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบทนั้น ส่วนใหญ่มีความเข้าใจและมีความคิดเห็นในทางบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเห็นควรรื้อให้มีการอบรมให้ความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่ประชาชนด้วย

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อกับความรับผิดชอบต่อสังคมและพฤติกรรม

กนกรัตน์ สุชะวัฒนา (2534) ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับโรคเอดส์กับความรับผิดชอบต่อสังคม และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงโสเภณี กรณีศึกษาที่หน่วยควบคุมกามโรค อ.หาดใหญ่ ศูนย์กามโรคเขต 12 สงขลา พบว่า

ประชากรกลุ่มตัวอย่างเคยเห็นสื่อสติกเกอร์มากที่สุด และเคยอ่านสื่อโปสเตอร์มากที่สุด รวมทั้งมีความเข้าใจข้อความในสื่อโปสเตอร์มากที่สุด และจำข้อความบนสื่อสติกเกอร์ได้มากที่สุด

ประชากรกลุ่มตัวอย่างตอบว่า หากไม่เข้าใจข้อความหรือความหมายในสื่อเฉพาะกิจจะสอบถามแพทย์/พยาบาล/เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์มากที่สุด

ประชากรกลุ่มตัวอย่างไม่ค่อยได้รับแจกสื่อเฉพาะกิจใดๆ จากศูนย์ฯ

รายได้ ระดับการศึกษาของหญิงโสเภณีมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์

โสเภณีที่มีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์จากสื่อเฉพาะกิจจะมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์

โสเภณีจะมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์จากสื่อบุคคลมากที่สุด รองลงมาได้แก่โปสเตอร์ แผ่นพับ และสติ๊กเกอร์

โสเภณีที่มีความรู้ในการป้องกันโรคเอดส์มีพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ แต่โสเภณีที่มีทัศนคติเชิงบวกในการป้องกันโรคเอดส์ไม่จำเป็นต้องมีพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์

✓ สุภาพงศ์ ะราชทรง (2535) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร ความรู้และทัศนคติต่อการเสนอข่าวต่างประเทศทางสื่อมวลชนของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า รายได้ และเพศมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางหนังสือพิมพ์ อายุมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางวิทยุ การศึกษามีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางสื่อมวลชน การเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ

✓ สุวรรณี โพธิ์ศรี (2535) ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของผู้ปกครองนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เขตกรุงเทพมหานคร พบว่าการเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ สื่อที่เปิดรับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมา คือ หนังสือพิมพ์ เอกสาร เผยแพร่ คู่มือ และเพื่อนตามลำดับ

อายุ รายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารจากนิตยสาร รายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์และโปสเตอร์ อาชีพและรายได้ มีความสัมพันธ์กับการสื่อสารกับคู่มือสหาย เพื่อน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุข และครู

ปริมาณการเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์

สื่อมวลชนเป็นสื่อที่มีบทบาทในการให้ความรู้ และการยอมรับปฏิบัติการป้องกันโรค

เขตสี่สูงสุด

บุษบา กู้สกุล (2535) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะ และ การมีส่วนร่วม
ร่วมในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีน
พบว่า

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ
ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์กับ
ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ
การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่อการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

ทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้

พฤติกรรมการเปิดรับสื่อและทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถอธิบายการ
มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชนในหมู่บ้านป่าไม้ได้ โดยทัศนคติมีอิทธิพลใน
ทางลบ ในขณะที่พฤติกรรมการเปิดรับสื่ออิทธิพลในทางบวก

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา (2535) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ความ
ตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสารในระดับต่ำ มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับปานกลาง มีความตระหนักและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับต่ำ

พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นตัวแปรเพียงตัวเดียวที่สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม

ฮีโร (Hero, 1959) พบว่า สื่อแต่ละประเภทเสนอข่าวต่างประเทศในประเด็นที่ต่างกัน และให้ประชาชนมีทัศนคติต่อข่าวสารที่ได้รับแตกต่างกัน โดยสรุปว่า หนังสือพิมพ์และนิตยสารข่าว มีส่วนทำให้ประชาชนมีทัศนคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศแตกต่างกันมากกว่าวิทยุ โทรทัศน์ ฮีโรให้ข้อเสนอแนะด้วยว่า หนังสือพิมพ์และนิตยสารข่าวควรเสนอเนื้อหาสาระด้านข่าวต่างประเทศให้มากขึ้น และควรเสนอข่าวต่างประเทศในทัศนคติที่แตกต่างกันมากกว่าเดิม

แคลปเปอร์ (Klapper, 1960) ศึกษาและสรุปงานวิจัยที่สำคัญเกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และสรุปให้เห็นถึงความสามารถของการสื่อสารมวลชนในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลว่า โดยปกติการสื่อสารมวลชนไม่ใช่สาเหตุสำคัญเพียงประการเดียวที่ทำให้เกิดผลในผู้รับสาร แต่จะทำหน้าที่ร่วมกันหรือผ่านปัจจัยและอิทธิพลที่เป็นตัวกลางอื่นๆ มากกว่า และประสิทธิภาพของการสื่อสารมวลชนขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของสาร แหล่งสารหรือสถานการณ์ของการสื่อสาร

ไดโอนโน (Diono, 1973) ศึกษาวิธีการสื่อสารเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวโดยเลือกสตรีที่สมรสแล้ว 142 คนมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่าในด้านข่าวสารนั้นกลุ่มตัวอย่างชอบสื่อบุคคลมากที่สุด โดยแหล่งข่าวสาร คือ แพทย์สตรี

สื่อที่รองลงมาได้แก่ โทรทัศน์และวิทยุตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างจะใช้เวลา 1 ชั่วโมงในที่สุด
สปีดท์ส่วนรายการที่ชอบเป็นรายการประเภทละคร และการแสดง

คาสติลโล (Castillo, 1979) ได้สรุปผลงานของผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางการติดต่อสื่อสารและแหล่งความรู้ทางการเกษตร ที่เกษตรกรได้รับว่าแหล่งข่าวที่เป็นตัวบุคคลสำคัญที่สุดได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริม เพื่อนบ้าน และญาติ นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรที่ไม่ได้รับการส่งเสริมโดยตรงจากเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ จะได้รับข่าวสารจากวิทยุมากที่สุด และเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรมากกว่าเอกสารหรือหนังสือพิมพ์

แอทกินและการ์ราโมน (Atkin and Garramone, 1983) ศึกษากลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า การเปิดรับข่าวโทรทัศน์ช่วยให้เด็กมีความรู้ด้านต่างประเทศเพิ่มขึ้นและสามารถลำดับความสำคัญของผู้นำและบทบาทของประเทศต่างๆ ได้ นอกจากนี้ยังพบว่า การเปิดรับข่าวสารต่างประเทศทางโทรทัศน์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ด้านข่าวต่างประเทศของเด็กนักเรียนมากกว่าการเปิดรับข่าวต่างประเทศจากวิทยุและหนังสือพิมพ์

เฟลิป คอร์เซนนิย์, วิตตา เดลโตโร และเจมส์ กานดีโน (Korzenny, Deltoro and Gandino, 1987) ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ที่มีต่อความรู้อัตนคติ และความคิดเห็นในด้านข่าวต่างประเทศของชาวอเมริกัน พบว่าการเปิดรับข่าวต่างประเทศทางโทรทัศน์มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความรู้ด้านข่าวต่างประเทศของประชาชน และหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ ส่วนเพศ อายุ และการศึกษามีความสัมพันธ์กับความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ โดยผู้ตอบคำถามที่เป็นเพศชายมีความรู้ด้านข่าวต่างประเทศมากกว่าผู้ตอบคำถามเพศหญิง และอายุกับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับทัศนคติเกี่ยวกับข่าวต่างประเทศ

ริชมอนด์ (Richmond, 1977) ศึกษาความรู้และทัศนคติทางสิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทย พบว่า นักเรียนที่มีความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำ แต่มีความคิดรวบยอดทางสิ่งแวดล้อมกว้างขวางพอสมควร และมีทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมเป็นไปในทางบวก เมื่อศึกษาถึงความแตกต่างทางด้านเพศ ปรากฏว่านักเรียนชายมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมดีกว่านักเรียนหญิง แต่ไม่มีความแตกต่างกันในด้านทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อม

จากงานวิจัยที่ยกมาส่วนใหญ่ได้สรุปผลการวิจัยที่สอดคล้องกันว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วม นั้น ได้แก่ ปัจจัยทางด้านประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพในครอบครัว ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ จำนวนการถือครองที่ดินและปัจจัยทางด้านพฤติกรรมการสื่อสาร เช่น การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคลต่างๆ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำของประชาชน โดยศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารและลักษณะทางประชากร ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดแนวโน้มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของบุคคล